

Pospíšil, Ivo

## In margine slovanství a ruství v Uhrovu Janáčkoví

*Opera Slavica*. 1993, vol. 3, iss. 3, pp. 57-59

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116722>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zelnen Bemerkungen zu den unterschiedlichsten Sachgebieten nachzugehen, sie in bekannte Wissenszusammenhänge zu integrieren bzw. soweit als möglich zu verifizieren (so werden - um ein Beispiel mehr zu nennen - in der "Wiener Zeitschrift" von 1825 bzw. 1831 Übersetzungen von Mickiewicz erwähnt, die in K. Kuczyńskis Bibliographie "Polnische Literatur in deutscher Übersetzung von den Anfängen bis 1985", Darmstadt 1987, nicht aufscheinen). Zweifellos ist dieses Werk als eine Fundgrube für die Vertreter der verschiedensten Disziplinen - Philologen, Theaterwissenschaftler, Historiker der unterschiedlichsten Ausrichtung - anzusehen und sollte von diesen Fachleuten auch für die Untersuchung galizischer Themen herangezogen werden. Es macht umgekehrt deutlich, wie sehr galizische Forschungen nach einer interdisziplinären Zusammenarbeit verlangen.

Der spezifisch österreichische Blickwinkel, aus dem primär Persönlichkeiten der galizischen Geschichte prä-

sentiert werden - er ist unter anderem auch von der Zensur, der die Presse in den Metternichschen Zeiten unterlag, bedingt - stellt eine wertvolle Ergänzung zu den Bewertungen dar, mit denen dieselben Persönlichkeiten in der polnischen Geschichte und Literatur bedacht werden; die offiziellen Lobesbezeugungen auf die österreichischen Gouverneure Peter v. Goess und Johann Jakob Gaisruck (vgl. S.45 u. 47) stehen in einem scharfen Kontrast zur Sicht dieser Personen etwa in Stanisław Wasylewskis "Lemberger Geschichten" ("Historja Lwowskie", 1921). In diesen und ähnlichen Fällen wird die Quellensammlung auch zum Dokument einer bestimmten Sicht, einer "Wiener Optik", aus der uns die Verhältnisse im Kronland Galizien und Lodomerien einschließlich der Bukowina präsentiert werden.

Ein Personenregister am Ende des Bandes erleichtert die Suche nach konkreten Namen; einzelne Verzeichnisse im Inneren geben einen raschen Überblick zu Sachfragen.

Alois Woldan

#### In margine slovanství a ruství v Uhrovu Janáčkoví

Uher, J.: Janáček - román života. Český spisovatel, Praha 1993, 360 s.

Brněnský spisovatel, novinář, publicista a básník Jindřich Uher, známý básnickými i prozaickými knihami, z nichž vyniká literatura faktu, brilantní eseje například o lidovém umění, vydal v nakladatelství Český

spisovatel reprezentativní dílo, na němž pracoval řadu let, *Janáček - román života* (Praha 1993, ilustroval Cyril Bouda, 360 stran).

J. Uher věnoval studiu Janáčkovy života, díla a korespondence mimořádnou pozornost

- věděl, že se pouští do práce, v níž je řada povolání, ale málokdo vyvolený. "Zasvěcovací" a "sudičkami" tu nebyl nikdo menší než Václav Holzknecht a Rafael Kubelik - jimi v různých dobách povzbuzen pokusil se umělec najít svůj osobitý klíč k tomu to géniovi. Cení si, že Uhrův Janáček není zaplněn konjunkturální senzací, která by se - zejména pro sklon skladatelova života - nabízela. Je to otevřený, upřímný, ale současně cudný, niterný a noblesní pohled - na to jsme ostatně u Uhra zvykli i z jeho předchozích knih.

Dostí podstatnou vrstvu Uhrova dokumentárního románu tvoří pasáže, v nichž se explikuje skladatelův vztah k Rusku, ruské kultuře, slovanství a moravanství. Domnívám se, že všechny tři zmíněné komponenty jsou navzájem propojeny a nesouvisí jen s dobou atmosférou doznávajícího obrození a slovanskou ideou, která měla v českém prostředí politický podtext. Spíše tu Janáček na vlnách dobového kulturního kódu vyčítal něco velmi podstatného a inspirativního - totiž pluralitu kulturních a mentálních kořenů středoevropského regionu, která mu vyhovovala i z hlediska tvůrčího temperamentu. Pokusil se nově formulovat vztah moderního člověka k moravanství, slovanství a ruské kultuře - zaničené, ale současně kriticky. Vedle posedlosti Ruskem, které ostatně navštívil, je tu i jasný kritický postoj, např. k revolučním událostem desátých a dvacátých let našeho století, a souběžně potřeba nové integrace, propojení tvůrčích impulsů ze

všech kulturních oblastí: v tomto smyslu jako přesvědčený Čech a vlastenec těžce nesl vztah českého centra k vlastnímu dílu, které vyrůstalo z moravského folklóru. Jakoby vše koncentrovala tato kouzelná věta: "Berger přemýšlel, ale ne nad otázkou, nýbrž nad Janáčkovým návrhem. Rozhodně by potřeboval právě nyní nějaké moravské tance jako vložku do baletu, který napsal kapelník Kovařovic podle Stroupežnického." (s. 142).

Uhrův román je ovšem povznesen nad nacionální hašteření - Janáčkův život je chápán jako lidská pouť, kde kromě úskali a protivenství jsou i výhry, odpuštění a smíření. Kdysi jsem psal o Uhrových kulturologických esejích, které se týkaly Ruska: neznám v současné české literární produkci tohoto typu přesvědčivější a citlivější uchopení fenoménu Ruska z hlediska Středoevropana: šlo o knihu *Objektivem srdce*. Tak se stalo, že právě část Janáčkovského románu s názvem *Ruské obrázky* je jednou z nejzdařilejších partií díla: "*Leoš Janáček je neruský skladatel, a přesto nás uvádí do ruského světa, miní odborníci. Jeho hudba nezní rusky, ale originálním přetlumočením ruských podnětů představu Rusi vyvolává! Glagolská mše, ale i raný, nedochovaný melodram na slova básníka Lermonтова, kantáta Hospodine!, Kozáček pro orchestr, Elegie na smrt dcery Olgy, Pohádka o caru Berenději pro violoncello a klavír, smyčcový kvartet z podnětu Tolstého Kreutzerovy sonáty, rapsodie Taras Bulba, opery Káta Kabanová a Z mrtvého domu, to všechno jsou Janáčкова díla*

znějící slovanskou notou, tematicky čerpající z Ruska. Ovšem tóniny vlastní ruské lidové písní našel Janáček už na Moravě! Cestou se jen utvrzoval ve svém přesvědčení." Uher se podrobněji nezabývá podílem Janáčka na založení a činnosti brněnského tzv. Ruského kroužku. Ale mnohem více než celá podrobná faktografie vzbuzuje představu nikoli povrchního, ale naopak hlubinného, archetypálního vztahu skladatele ke kulturním vrstvám, které byly překryty jinými vrstvami a podněty tak, že vytvořily podivuhodný, vnitřně rozrůzněný komplex. Lze zde dokonce spatřovat jistou souvislost s úvahami knížete Nikolaje Sergejeviče Trubeckého, které vyjádřil v knize o euroasijství Evropa a lidstvo (Sofia 1920) a pak znovu ve známé a později publikované korespondenci s Romanem Jakobsonem z 20.-30. let (Letters and Notes, The Hague 1975). Trubeckoj tu píše o specifiku moravského regionu, který je geograficky dán příklonem k povodí Dunaje; panovníka Čech by nikdy nenapadlo poslat pro misionáře do Byzance - z hlediska "říčné kmenovéhо" by to bylo zcela nelogické. Současně je však skeptický k ožívování cyrilometodějské tradice v jiné situaci, v níž působí uměle a a nemůže plnit původní kulturní funkce. Přináležitost k jiným

kulturním tradicím a vrstvám, kterou Janáček na Moravě objevil a jež mu ukazovala na spojitosti se slovanskými regiony, zejména se slovanským východem, byla podstatná a hlubinná, nikoli dobové konjunkturní. Janáček tím obohacoval českou kulturu jako celek: jiná tradice se však musela projevit v počátečním nepochopení. Je tedy Uhrovo připomenutí Janáčkova "slovanského" odkazu v díle, které se stalo světově uznávaným, příznačné: neobsahuje žádné iluze o "panslavismu", žádné iluze o Rusku a Slovanéch, žádný konzervatismus, který je s touto orientací tradičně spojován. Naopak: jde o obohacení, inspiraci, experiment, tkvící v domácích, leč zasutých kulturních archetypech: proto se těžce prosazující, ale právě proto vytvářející všelidské dimenze a proto světem pozitivně přijímaný. Snad by si tato úloha slovanského živilu v naší kulturní tradici spolu s dalšími vrstvami, například německou, maďarskou a židovskou, a jejich interakce, prolinání, vzájemné inspirace, svár a podíl na utváření pluralitního kulturního modelu ve střední Evropě měly stát ještě výraznější mezioborovou doménou našich slavistů - kromě tradičního materiálového studia kontaktů a vztahů.

Ivo Pospíšil